

Biblioteka Józefa Ignacego Kraszewskiego

O bogatym księgozborze Józefa Ignacego Kraszewskiego (1812—1887) oraz o jego losach od śmierci pisarza do chwili obecnej nie ukazała się dotąd żadna większa praca¹. Pierwsze, na ogół krótkie informacje pojawiły się tuż po śmierci Kraszewskiego, a dotyczyły wystawienia zbioru przez spadkobiercę na sprzedaż, zachęcając jednocześnie do jego kupna². Po raz drugi zaczęto interesować się księgozbiorem po upływie prawie piętnastu lat, na początku XX wieku, kiedy to pierwsze apele w prasie dotyczące sprzedaży księgozbioru pozostały bez echa³. Ostatni raz w maju 1908 roku, a więc na kilka miesięcy przed przekazaniem go Macierzy Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego, na łamach *Kuriera Warszawskiego*, Mieczysław Rulikowski pisze, że mimo upływu dwudziestu lat *księgozbiór spoczywa w Krakowie, w szczególnie pozabijanych pakach* i ubolewa, że tak wspaniały zbiór nie znalazł dotąd nowego właściciela⁴. Podaje także obszernie informacje o zawartości katalogu księgozbioru. W roku 1930 Franciszek Popiołek pisząc o zbiorach cieszyńskich niemało miejsca poświęca księgozbiorowi pisarza, podając pierwsze informacje o losach zbioru po sprowadzeniu go z Krakowa na Śląsk Cieszyński⁵. O bogatym zbiorze wspomina także Alodia Kawecka-Gryczowa, która zetknęła się z nim w roku 1936, przeprowadzając w Cieszynie inwentaryzację inkunabułów⁶. Po drugiej wojnie światowej w lokalnej prasie cieszyńskiej, ale nie tylko, pojawiły się artykuły informujące o istnieniu księgozbioru i jego losach oraz wyjaśniające, w jaki sposób znalazł się on w Cieszynie⁷. Dużo miejsca poświęcił mu długoletni dyrektor cieszyńskiego Muzeum, później Oddziału Zabytkowego w Cieszynie Biblioteki Śląskiej w Katowicach, Ludwik Brożek⁸. Szczególną i wyjątkową jednak wartość posiada tu katalog księgozbioru sporządzony tuż po śmierci pisarza przez Michała Pawlika⁹. Daje on wyobrażenie o jego ogromie, różnorodności i bogactwie.

W testamencie spisanym cztery lata przed śmiercią J.I. Kraszewski zaznaczył, że całą korespondencję przekazuje Bibliotece Jagiellońskiej, resztę spuścizny pozostawia w rękach rodziny¹⁰. Wykonawcą testamentu był młodszy syn, Franciszek, który w trzy miesiące po śmierci ojca tj. w czerwcu 1887 roku sprowadził bibliotekę

z willi zwanej *Mirafiores* w San Remo do Krakowa¹¹, a w rok później Biblioteka Jagiellońska otrzymała całą korespondencję liczącą 29 139 listów, które ujęte zostały w stu jeden tomach, oraz część rękopisów¹². Pozostałą część rękopisów w roku 1926 nabyła od wnuka pisarza, Józefa Kraszewskiego Biblioteka Narodowa w Warszawie. W 1944 roku podczas powstania wszystkie rękopisy spłonęły w gmachu Biblioteki Krasieńskich¹³. Biblioteka zaś umieszczona została w mieszkaniu długoletniego przyjaciela J.I. Kraszewskiego, Adama Miłaszewskiego¹⁴. W październiku 1887 roku przystąpiono do uporządkowania księgozbioru, w którym brał udział sam F. Kraszewski oraz M. Pawlik, przy współudziale A. Miłaszewskiego. Planowane przez syna pisarza sporządzenie drukowanego katalogu księgozbioru zachęcić miało do jego kupna. Pracy tej podjął się M. Pawlik, który pod koniec kwietnia 1888 roku kończy zmuśną pracę i jeszcze w tym samym roku katalog ukazuje się drukiem¹⁵. We wstępie do katalogu czytamy, że księgozbiór ten powinien być zakupiony w całości przez jakąś osobistość lub korporację w celu założenia w jednym z prowincjonalnych miast Galicji biblioteki publicznej im. J.I. Kraszewskiego. Mimo rozesłania katalogu wielu instytucjom, osobom prywatnym oraz liczny apelom w prasie, życzenie egzekutora testamentu nie zostało spełnione. W roku 1901 na łamach *Gazety Warszawskiej* F. Kraszewski informował, że miał wiele zgłoszeń kupna działów lub poszczególnych dzieł, jednak nie zdecydował się na rozerwanie całości, mając nadzieję, że warunki kupna dla instytucji krajowej byłyby dogodnie i możliwe, gdyż *cenę uprzystępnilibym, a spłaty mógłbym rozłożyć na lata — jednym słowem wszelkie ustępstwa mógłbym zrobić*¹⁶.

W tej sytuacji zbiory leżały spakowane w Krakowie do momentu, kiedy F. Kraszewski z braku nabywcy, postanowił przekazać bibliotekę ojca Macierzy Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego — towarzystwu kulturalno-oświatowemu założonemu z inicjatywy Pawła Stalmacha w roku 1885, którego w chwili tworzenia głównym celem było zakładanie, utrzymywanie i wspieranie polskich szkół na terenie Śląska Cieszyńskiego¹⁷. Kiedy to miało dokładnie miejsce trudno dziś ustalić, gdyż archiwum Macierzy uległo w czasie wojny zniszczeniu, w literaturze natomiast można doszukać się różnych dat — rok 1908¹⁸, 3.XII.1908 roku¹⁹, rok 1909²⁰. Z Cieszyna księgozbiór wędruje do gimnazjum polskiego im. Juliusza Słowackiego w Orłowej, gdyż Macierz nie znalazła z braku środków odpowiedniego lokalu²¹. Kiedy to nastąpiło trudno także jednoznacznie stwierdzić, ponieważ osoby piszące o księgozbiórze nie są również i w tej kwestii jednomyślne. Najczęściej spotykana opinia to taka, że zbiór przewieziony zostaje tam tuż po sprowadzeniu go do Cieszyna²². Nie mogło to jednak nastąpić przed 23.IX.1909 roku, ponieważ dopiero w tym dniu gimnazjum zostało otwarte²³. Jedynie F. Popiołek uważa, że nastąpiło to dopiero w roku 1914²⁴. Przewiezienie zbioru w pierwszym roku istnienia gimnazjum nie było możliwe ze względu na bardzo trudną sytuację lokalową, gdyż: *W pierwszym roku umieszczono zakład w dwóch wynajętych, obok siebie stojących domach prywatnych, z których w jednym urządzono dwie sale szkolne i kancelarię dyrektora, w drugim gabinet na zbiory naukowe. Jednak wobec wielkiej ilości uczniów, którzy zaraz w pierwszym roku wypełnili po brzegi obydwie sale, okazało się, że wynajęty lokal zaledwie przez jeden rok zdoła pomieścić zakład w swych murach, że już w drugim roku nie wystarczy na jego potrzeby*²⁵. Tak

więc niezbędny był jak najszybciej nowy budynek gimnazjalny, dlatego też już w następnym roku szkolnym Towarzystwo Szkoły Ludowej i Macierz Szkolna Księstwa Cieszyńskiego przystąpiły do jego budowy, lecz i ten obiekt w krótkim czasie okazał się niewystarczającym w stosunku do potrzeb²⁶. Dlatego też już 16.VI.1911 roku prezes Macierzy Szkolnej Hilary Filasiewicz kieruje pismo do Starostwa Frysztatu z prośbą o zezwolenie na budowę dalszej części gimnazjum, która już w październiku następnego roku została ukończona²⁷. Dobudowany zostaje dwupiętrowy gmach, w którym oprócz sal szkolnych, gabinetów, biblioteki dla uczniów, kancelarii dyrektora oraz kilku innych pomieszczeń, znalazł się również zbiór Kraszewskiego, który pełnił funkcję biblioteki nauczycielskiej²⁸. Tak więc przewiezienie go do Orłowej możliwe było najwcześniej pod koniec 1912 roku, kiedy poprawiła się znacznie sytuacja lokalowa gimnazjum. Gdzie zbiór przebywał w Cieszynie w tym czasie — nie wiadomo, być może Macierz umieściła go w swojej siedzibie przy Rynku 12²⁹.

W Orłowej rozpakowaniem i ustawieniem zbioru na półki zajął się przybyły do gimnazjum w roku szkolnym 1911/12 polonista, Roman Pollak³⁰. Katalogowanie księgozbioru, jak pisze Maria Pawłowiczowa, która w 1971 roku przeprowadziła na ten temat rozmowę z prof. Pollakiem, przerwał wybuch I wojny światowej. R. Pollak powołany został do wojska. Zbiór nie do końca uporządkowany i skatalogowany udostępniany był przez kilkanaście lat gronu nauczycielskiemu³¹.

We wspomnieniach prof. Pollaka na temat jego pobytu na Śląsku Cieszyńskim, w gimnazjum orłowskim, czytamy, jak niezwykle ciepło i z wielkim wzruszeniem mówi o tym właśnie okresie w swoim życiu, jednak ani słowem nie wspomina o księgozborze Kraszewskiego, z którym przez dłuższy czas miał do czynienia³².

Kiedy Orłowa w roku 1920 znalazła się w wyniku podziału Śląska Cieszyńskiego po stronie czechosłowackiej, Macierz w 1925 roku sprowadziła bibliotekę do Cieszyna i umieściła ją wraz z od tej pory wspólnie dzielącą trudny los biblioteką Czytelnia Ludowej — pierwszym, założonym w 1861 roku polskim towarzystwem w Cieszynie, w specjalnie wynajętym budynku zborowym przy ul. Wyższa Brama 14. Borykająca się często z trudnościami finansowymi Macierz, aby uniknąć wydatków na czynsz, przeniosiła ok. 1930 roku księgozbiory do własnego budynku przy ul. Ks. Świeżego 6³³. Tam, jak wspomina A. Kawecka-Gryczowa: *Ciasnota lokalu, niedosiężna wysokość półek uniemożliwiają zdobycie poszukiwanej książki. Kurz gruby i gęsta pajęczyna obrastają szczerlnie nie poruszane od lat, smutne świadki niedawnych zmagani o polską kulturę dla ludu śląskiego — dzisiaj niedostępne i nikomu nieprzystdatne*³⁴.

Z ogromnej wartości księgozbioru pisarza a także biblioteki Czytelnia Ludowej zdawał sobie doskonale sprawę, znając sytuację lokalową zbiorów, a także będąc opiekunem tej drugiej w latach 1900—1904 F. Popiołek³⁵, pisząc w styczniu 1937 roku pismo skierowane do władz Miasta Cieszyna, w którym czytamy, że: *brak jest obecnie lokalu na umieszczenie zbiorów bibliotecznych, złożonych prowizorycznie w budynku Macierzy i dalej apeluje, że przeniesienie [tychże] do budynku Muzeum i udostępnienie powinno nareszcie nastąpić, przez co stworzyłoby miasto bibliotekę liczącą razem przeszło 50 tys. tomów*³⁶. Stan taki utrzymywał się jeszcze przez rok, do stycznia 1938 roku, kiedy to zbiory oddane zostały pod opiekę

Muzeum i umieszczone w kilku pomieszczeniach, w byłym pałacu Laryszów przy ul. Regeera 6³⁷. Niedługo jednak miały one możliwość przebywania w dogodnych warunkach, w jakich znalazły się po kilkunastu latach przemieszczeń z jednego, ciasnego lokalu do drugiego.

W okresie okupacji niemieckiej księgozbiór Kraszewskiego wraz z innymi, bezcennymi zbiorami, oprócz księgozbioru Leopolda Jana Szersznika, przeznaczony został na makulaturę. Kustoszowi Muzeum, inż. Wiktorowi Kargerowi, który pod pozorem przejrzenia zbiorów w celu wyciągnięcia cennych dla kultury niemieckiej wydawnictw, zawdzięczać należy uratowanie ich od całkowitej zagłady. I tak sprawa oddania księgozbiorów na przemiał przeciągnęła się do końca wojny³⁸. Jednak na przedmieście 1943 i 1944 roku biblioteka Kraszewskiego, dzieląc los biblioteki Czytelni Ludowej i Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, złożona została w kościele św. Krzyża przy ul. Szersznika. Powodem tego było odstąpienie przez Muzeum dziesięciu pomieszczeń w celu przeniesienia do nich instytutu naukowego o nazwie Zentralinstitut für Oberschlesische Landesforschung³⁹. Dopiero po kilkunastu miesiącach, w maju 1945 roku zbiór pisarza, *choć w stanie mocno uszczuplonym*⁴⁰ a także *zniszczonym, podartym, zbutwiałym i rozrzuconym*⁴¹, jak wspomina L. Brożek, wraz z pozostałymi zbiorami wrócił na swoje poprzednie miejsce, gdzie został tylko dokładnie uporządkowany. W latach sześćdziesiątych wiele egzemplarzy, szczególnie mocno nadszarpniętych oraz liczne broszury zostały oprawione przez Helenę Karpińską⁴². Pełne jednak opracowanie zbiorów wykraczało poza możliwości placówki. Nadzieja taka pojawiła się dopiero w roku 1960, kiedy to księgozbiorem cieszyńskimi zainteresowała się Biblioteka Śląska w Katowicach, która wydzielając ze zbiorów muzealnych księgozbiory (oprócz biblioteki muzealnej), utworzyła na mocy Zarządzenia Ministra Kultury i Sztuki z dnia 17.III.1959 roku swój terenowy Oddział Zabytkowy. Działalność swoją Oddział rozpoczął 1.II.1960 roku⁴³. Od tego momentu księgozbiór Kraszewskiego wraz z pozostałymi znajdował się w budynku Muzeum już tylko na prawach sublokatora.

W ramach akcji tworzenia nowej struktury zbiorów, w latach siedemdziesiątych z księgozbioru pisarza oraz z paru innych zaczęto wyłączać grupę dziewiętnastowiecznych książek i czasopism, kierując się ich dużą poczytnością, tworząc w ten sposób „nowy”, odrębny księgozbiór, dla którego założone zostały inwentarze⁴⁴ oraz katalogi, alfabetyczny i systematyczny.

W pierwszej połowie lat osiemdziesiątych, w związku z koniecznością podania osiemnastowiecznej siedziby Muzeum gruntownemu remontowi, zapadła decyzja, aby w pierwszej kolejności wyprowadzić z placówki zbiory biblioteczne. I tu rozpoczyna się kolejny, trudny etap w historii cieszyńskich księgozbiorów, również zbioru pisarza, gdyż po spakowaniu go, do momentu znalezienia zastępczego lokalu, część starych druków trafiła do dużej sali, byłej tajni, na parterze w budynku Muzeum. Z powodu nieodpowiedniego przechowywania 21.XII.1987 roku ok. 1800 woluminów uległo zniszczeniu, w tym 87 z księgozbioru pisarza⁴⁵. Powodem katastrofy była woda wyciekająca z pękniętego kaloryfera⁴⁶.

Na początku 1988 roku Biblioteka Śląska zrzekła się opieki nad Oddziałem

Zabytkowym i z dniem 1 lipca tegoż roku księgozbiory Oddziału Zabytkowego przejęła Miejska Biblioteka Publiczna, obecnie Biblioteka Miejska w Cieszynie.

Jeszcze pod koniec grudnia 1987 roku księgozbiór pisarza, oprócz starych druków, wraz z dwoma innymi trafił do kilku pomieszczeń Spółdzielni Rolniczo-Produkcyjnej „Olza” na ul. Dzierżyńskiego, obecnie Korfantego. Lokal ten nie spełniał podstawowych wymogów magazynu bibliotecznego, dlatego też nie mógł być przez dłuższy okres wykorzystywany dla tego celu. Z tego względu na przełomie 1989 i 1990 roku miała miejsce kolejna przeprowadzka. Tym razem księgozbiór umieszczono w piwnicy jednego z cieszyńskich przedszkoli gdzie przechowywany jest do dziś.

Stare druki do końca lutego 1992 roku znajdowały się w budynku Muzeum. W marcu tego roku znalazły schronienie w byłej galerii Muzeum, przy Rynku 18, obecnie pomieszczenia Książnicy Cieszyńskiej⁴⁷.

J.I. Kraszewski w swych pamiętnikach i wspomnieniach poświęca wiele miejsca książce, wyrażając się o niej zawsze z wielkim szacunkiem i dostojnością. Mówi o niej: *Ze wszystkich zabytków stara książka stanowi najdroższy, najgodniejszy poszanowania. Jeżeli każdy szczątek jest relikwią, ona jest relikwią najcenniejszą. Przeszła przez wiele rąk, karmila i poila pokolenia, rodziła myśli, zostały na niej ślady lez, przyschły westchnienia [...] Biblioteka złożona z ksiąg starych, w okładzinach okuwanych, zamykanych w futerałach [...] robi wrażenie świątyni, przybytku, arki. Skłaniam głowę wchodząc i mimo woli głos się zniża: tu wieki mówią⁴⁸. Pierwsze nią zauroczenie pisarza pojawiło się już we wczesnej młodości, o czym tak pisze: *Dla mnie [...] od dziecińczych lat, już nie wiem skutkiem czego, przeczuciem jakimś, sympatią niepojętą, książka stara, szczególnie polska, miała urok niesłychany. Nikt u nas w domu w starych książkach wcale się nie kochał, nie było to więc naśladownictwem, ale symptomem dla mnie do dziś dnia niezrozumiałym. Pierwszy raz w życiu spotkałem się ze skrzynką bardzo starych ksiąg, wyrzuconych z biblioteki białskiej na starych przy porządkowaniu jej przez prof. Zengtellera. Chwili tej do dziś dnia zapomnieć nie mogę [...] Pierwszym szpargałem odartym, który mi się w ręce dostał, był Zielnik Marcina z Urzędowa. Po co poszedłem na ten strych, nie wiem, lecz spostrzegłszy książki, rzuciłem się na nie jak na skarb, z gorączkową chciwością. Pomiedzy mną a nimi był jakiś, nie wiem, pozaświatowy związek, zdało mi się, że je sobie przypominam, jakby dawniej gdzieś widziane i znane⁴⁹. Własne książki zaczyna nabywać będąc na studiach w Wilnie: *Po wyjeździe z Wilna miałem już ustaloną sławę człowieka, który wszelaką zbierał starzyznę, a szczególnie papierową⁵⁰ — pisał po latach. Związane to było niejednokrotnie z trudnościami finansowymi, jednak: *Ileż to [...] rzadkości nabywało się naówczas nierozmyślnie za ostatki odzieży, aby potem, gdy nowe nacisnęły potrzeby, pozbyć się ich z niewysłowną boleścią⁵¹.****

W czasie kilkunastoletniego pobytu na Wołyniu i Podlasiu (1838—1840 Omelno, 1840—1848 Gródek, 1849—1853 Hubin, 1853—1859 Żytomierz) poznaje i korzysta z wielu księgozbiorów prywatnych w domu szlachty i arystokracji. Zetknął się m.in. z bardzo bogatym zbiorem Antoniego Urbanowskiego w Horodźcu (1835 r.), gdzie, jak pisze: *[Biblioteka] obfitująca naówczas w bardzo wiele starych i rzadkich książek polskich, które mi służyły do najróżnorodniejszych studiów przeszłości naszej*

[...] *Dosyć obfity był tu dział broszur i poezji z w. XVI i XVII. Znalazłem tu Albertusów, kilka dramatów, wiele poezyjek ulotnych, osobno odbijanych [...] Biblioteka horodecka oprócz rzeczy polskich miała mnóstwo dzieł rzadkich i kosztownych, przez które z literaturą w ogóle zaznajamiać się mogłem*⁵². Ze zbiorem tym miał okazję dobrze się zapoznać przeglądając go kilkakrotnie w trakcie zbierania materiałów m.in. do historii Wilna⁵³. Mieszkając na wsi (Omelno, Gródek, Hubin) miał Kraszewski spore trudności z nabywaniem nowości, dlatego też powiększa zbiór głównie podczas licznych podróży (m.in. często gości w Kijowie). Pod koniec lat trzydziestych nawiązuje kontakty z wieloma firmami księgarskimi, m.in. z dużą księgarnią Józefa Zawadzkiego w Wilnie, z którym w wyniku ponad dwudziestoletniej korespondencji sprowadził masę cennych i unikatowych dzieł. Nabywa je także od wędrownych księgarzy bądź antykwariuszy, wymieniając niejednokrotnie za własne dzieła lub obrazy⁵⁴. Korzysta także z pomocy znajomych a przede wszystkim brata Kajetana, który pośredniczy między księgarzami a pisarzem. Mieszkając w Warszawie dalej z wielką pasją powiększa zbiór, mając już możliwość osobiście wybierać i kupować nowości w księgarniach. Tak o tym wspomina: *Zbiór przyjechał do Warszawy, tu się wypełniał jeszcze. A! Co to była za radość, co za szczęście pochwyć coś długo pożądanego i zamknąć do teki! Co to było za szczęście godzinami układać, obliczać, cieszyć się tym, studiować! Tylko ci, którzy sami chorowali na zbieranie czegokolwiek bądź — bodajby starych butów — pojmą rozkosze kolekcjonisty, powoli zbliżającego się do ideału, do jakiegoś kompletu [...]*⁵⁵ Nie inaczej jest w Dreźnie, gdzie mimo poważnych kłopotów finansowych wydaje znaczne sumy na powiększenie nie tylko biblioteki, jakże niezbędnej w jego pracy naukowej, ale i na unikatowe ryciny, sztychy, dzieła sztuki⁵⁶.

J. I. Kraszewski kilkanaście razy zmieniał miejsce zamieszkania, a co za tym idzie i zbiór zmieniał miejsca swego pobytu. Już w Gródku musiał posiadać znaczną kolekcję, gdyż aby ją zmieścić zmuszony był rozbudować dworek w którym mieszkał. Z Gródka wędrują do Hubina, w 1853 r. przenosi się wraz ze zbiorami do Żytomierza. Po kilkunastoletnim pobycie na Wołyniu i Polesiu, w roku 1860 przeprowadza się z bogatymi już wówczas zbiorami do Warszawy, skąd po czterech latach pobytu, w 1863 r. zmuszony jest opuścić kraj. Emigruje do Dreżna, gdzie mieszka przez kolejne 21 lat⁵⁷. Tam, jak pisze: [...] *jeżeli się nie mylę, jedenaście czy dwanaście razy musiałem się przenosić z miejsca na miejsce [...] Za każdymi przenosinami wszystkie moje książki rozrzucały się i układały na nowo tak, że już teraz nic znaleźć w nich nie mogę*⁵⁸. Z tego też powodu w drugiej połowie stycznia 1888 r. pośpieszył mu z pomocą Aleksander Bolesław Brzostowski, literat, bibliograf, obejmując obowiązki bibliotekarza i konserwatora jego zbiorów⁵⁹. Tak więc oprócz porządkowania ogromnej korespondencji pisarza, która, jak trafnie zauważa: [...] *to jedna z najciekawszych kart naszych dziejów, to niewyczerpana skarbnica społecznej naszej umysłowości, obyczajów i uczuć, to najcenniejszy materiał, nie tylko dla przyszłych jego biografów, lecz i historyków literatury, to najwspanialszy jego pomnik, najwymowniejsze świadectwo tej czci i wdzięczności, tego uwielbienia współziomków, które niezawsze przecież było czczym tylko dymem kadzidel i holdów, porządkuje częściowo także bibliotekę*⁶⁰.

Na dwa lata przed śmiercią, w roku 1885, przeprowadza się Kraszewski do

San Remo, gdzie wynajmuje kolejno dwie wille. Tam też ponownie przewozi bogate zbiory⁶¹.

Pisarz kolekcjonował również dzieła sztuki malarzy polskich i obcych, obrazy olejne, akwarele, stare monety, zbroje, srebro, znaleźiska archeologiczne, rzeźbę, porcelanę. Zgromadził także ponad 6000 rycin, wśród których było wiele unikatów oraz 1550 rysunków, które spisał w „*Catalogue d'une collection iconographique polonaise* [...]”⁶². Borykający się w Dreźnie z trudnościami finansowymi sprzedał kolekcję rycin Władysławowi Branickiemu z Suchej, która w 1939 r. w większej części ulega rozproszeniu i zdewastowaniu, resztki zbioru znajdują się w Muzeum Narodowym w Warszawie⁶³.

Nieco inne były losy darów jubileuszowych. W testamencie pisarz zaznaczył, że: *Zbiór pamiątek jubileuszowych synowie moi zachowają w całości, nie rozpraszając go i mogą złożyć jako depozyt, nie wyrzekając się własności, w jakim publicznym muzeum. Zostawiam to do ich narady i rozporządzenia*⁶⁴. Po kilku miesiącach zmienia swoją decyzję i postanawia powierzyć je Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Poznaniu, którego był wieloletnim członkiem. Jedynym warunkiem jaki stawia jest: [...] *aby zbiór pozostał w całości jak jest i aby Muzeum poniosło kosztą transportu*. Zarząd PTPN postanawia dar przyjąć i około 20.VI.1884 r. cała kolekcja, oprócz kilku dyplomów, medali, paru albumów i dzieł sztuki szczególnie cennych dla pisarza, przybywa do Poznania. Tam zajmuje się nim sekretarz Zarządu, Wawrzyniec hr. Benzelstjörna Elgeström, który urządza Muzeum im. Kraszewskiego. Ekspozycja otwarta zostaje w styczniu 1886 roku. Po wybudowaniu w roku 1908 nowego gmachu PTPN kolekcja zajmuje poczesne miejsce w osobnym gabinecie, w latach międzywojennych ekspozowana była w bibliotece obok czytelni profesorskiej. Krytyczny moment przypada na lata drugiej wojny światowej, kiedy to wszystkie pamiątki złożono w podziemiach Muzeum Wielkopolskiego, które w 1945 roku zostaje zburzone. Zdołano jedynie uratować około 70% pamiątek po pisarzu, eksponowanych przez pewien czas w oddziale poznańskiego Muzeum Narodowego w Rogalinie. Obecnie tzw. Gabinet Kraszewskiego znajduje się w depozycie Pracowni — Muzeum J. I. Kraszewskiego, która to Pracownia utworzona została ze zbiorów poświęconych osobie oraz twórczości pisarza, ofiarowanych w maju 1979 roku przez bibliofila Mariana Walczaka Miejskiej Bibliotece Publicznej im. Edwarda Raczyńskiego w Poznaniu⁶⁵.

J.I. Kraszewski bibliotekę swoją traktował wyłącznie jako warsztat pracy, stąd też znaczna jej część to dzieła o treści historycznej. Do najstarszych i jednocześnie najcenniejszych zaliczyć należy dzieło Jana z Głogowa pt. *Questiones librorum de anima Joannis versoris resolutae* wydane w Metz w 1501 roku w oficynie Kaspra Hochfedera, nakładem Jana Hallera⁶⁶, najstarszą drukowaną kronikę polską Macieja Miechowity pt. *Chronica Polonorum* wydaną w Krakowie w 1521 roku⁶⁷, dzieło *Mariani Scoti Chronica* wydane w Bazylei w 1559 roku w oficynie Jana Oporina⁶⁸, kronikę Marcina Kromera *De origine et rebus gestis Polonorum* z roku 1589⁶⁹, najstarsze drukowane wydanie kroniki Wincentego Kadłubka z roku 1612⁷⁰, *Lux e tenebris* [...] wydane w Amsterdamie w 1655 r. przez czeskiego pedagoga Jana Amosa Komeńskiego⁷¹, Stanisława Lubienieckiego *Historia Reformationis Polonica* wydana w 1686 roku⁷² czy *Reformacja obyczajów polskich*

Szymona Starowolskiego drukowana w Warszawie w roku 1692⁷³. Cenne są także dzieła osiemnastowieczne, np. *Dzieje Polski* Jana Długosza z roku 1711 i 1712⁷⁴, *Kronika świata* Marcina Bielskiego wydrukowana w Warszawie w 1764 roku⁷⁵. Na uwagę zasługują również wydawnictwa współczesne pisarzowi. Licznie reprezentowane w zbiorze są rzadkie obecnie wydawnictwa źródłowe, np. *Acta Tomiciana* wydane w Poznaniu w latach 1852—1876, *Acta historica res gestas Poloniae illustrantia* z lat 1878—1884, Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, Litwy, Wielkiej Polski, klasztoru tynieckiego, *Acta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tzw. Bernadyńskiego we Lwowie*, *Codex diplomaticus Poloniae*, *Codex diplomaticus vieliciensis*, *Scriptores rerum silesiacarum* czy *Scriptores rerum polonicarum*⁷⁶. W bibliotece znalazły się także cenne herbarze: dziesięciotomowy Kaspra Niesieckiego, Bartosza Paprockiego, Ignacego Kapicy Milewskiego, Teodora Żychlińskiego, Wacława Potockiego czy Jerzego Sewera Duni-Borkowskiego⁷⁷. Niemało miejsca zajmują też cenne dzieła klasyków polskiej historiografii na czele z Joachimem Lelewelem, Adamem Naruszewiczem, Karolem Szajnochą, Józefem Szujskim, Tadeuszem Korzonem, ks. Walerianem Kalinką, Aleksandrem Przeździeckim, Henrykiem Schmittem, Michałem Bobrzyńskim, Jędrzejem Moraczewskim czy Michałem Balińskim⁷⁸ oraz liczne pamiątki utrwalające osobliwości obyczajowe i językowe epoki, fakty polityczne, społeczne oraz historyczne, m.in. Stanisława Augusta Poniatowskiego, Juliana Ursyna Niemcewicza, Jan Chryzostoma Paska, Albrychta Stanisława Radziwiłła, Józefa Krasieńskiego, Stanisława Nałęcz Małachowskiego, Józefa Wybickiego, Michała Ogińskiego, ks. Jędrzeja Kitowicza, Zbigniewa Ossolińskiego, Leona Potockiego, Michała Budzyńskiego.

Oprócz dzieł o treści historycznej sporą część księgozbioru tworzą utwory z literatury pięknej, polskiej i obcej. Literaturę polską oprócz dzieł pisarza, których M. Pawlik w dziele *Dzieła J.I. Kraszewskiego i niektóre doń odnoszące się zanotował* 298 pozycji, reprezentują najwięksi poeci i prozaicy na czele z Adamem Mickiewiczem, Juliuszem Słowackim, Janem Kochanowskim, Mikołajem Rejem, Władysławem Syrokomlą, Cyprianem Kamilem Norwidem, Julianem Ursynem Niemcewiczem, Ignacym Krasickim, Zygmuntem Krasieńskim, Teofilem Lenartowiczem, Wincentym Polem, Marią Konopnicką, Henrykiem Sienkiewiczem czy Elizą Orzeszkową. Poezję i prozę obcą w zbiorze wydaną głównie w języku polskim, a także niemieckim, francuskim, angielskim, rosyjskim prezentują dzieła Homera, Ajschylosa, Sofoklesa, Horacego, Williama Szekspira, Giovanniego Boccaccia, Johanna Wolfganga Goethego, Fryderyka Schillera, Wiktora Hugo, Emila Zoli, Georga Eliota, Charlsa Dickensa, Aleksandra Dumasa, Mikołaja Gogola, Aleksandra Puszkina, Iwana Turgeniewa, Arkadego Tołstoja.

Osobny dział w katalogu tworzą dzieła poety włoskiego Dantego, którym pisarz żywo interesował się już w czasie studiów. W zbiorze znajduje się pięć szesnastowiecznych wydań *Boskiej komedii*⁷⁹, pozostałe dzieła Dantego to wydania współczesne pisarzowi. Egzemplarz z roku 1536 otrzymał Kraszewski z dedykacją od Teofila Lenartowicza⁸⁰.

Bardzo cenne są również wydawnictwa albumowe dotyczące architektury i malarstwa. Przykładem może być dwutomowe, źródłowe opracowanie historii

sztuki niemieckiej, malarza i miedziorytnika Joachima von Sandrarta (1606—1688) pt. *Teutsche Academie der Edlen Bau —, Bild — und Mahlerey — Künste* z roku 1675 i 1679 [Pawlik poz. 1506, sygnat. 1279 K]. Zaliczane jest do najpiękniejszych i najbardziej charakterystycznych wydawnictw siedemnastowiecznych. Zdobione jest winitami, portretami oraz obrazami wykonanymi w miedzi.

J. I. Kraszewski gromadził także dzieła dotyczące Śląska oraz utwory, których autorami byli pisarze śląscy. Posiadał wiele publikacji o udziale Śląska w sejmie pruskim, o obronie języka polskiego w zaborze pruskim, o sytuacji chłopów śląskich, ich obyczajach i pieśniach⁸¹. Tak więc w zbiorze odnajdujemy utwory Karola Miarki, m.in. *Szwedzi w Łędzinach* wydany w Piekarach w 1868 r., dramat *Zuawi* wydany w Królewskiej Hucie w 1869 r., który publikowany był także na łamach *Katolika* czy *Przyjaciel górników i robotników, czyli wskazówka, jakim sposobem się z niedoli ratować i przed groźącym niebezpieczeństwem się ocalić mogą* wydany w Królewskiej Hucie w 1870 r. Są także prace Stanisława Bełzy, prawnika, publicysty urodzonego w Warszawie, pt. *Karol Miarka. Kartka z dziejów Górnego Śląska* wydana w Warszawie w 1880 r. Studium to powstało dzięki pierwszym kontaktom Bełzy z Miarką w Mikołowie. Pisarz otrzymał ją z dedykacją „Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu w dowód najgłębszego uszanowania ofiaruje autor, Warszawa kwiecień 1880 r.” Jest także S. Bełzy *Dziesięć lat pracy na kresach. Kartka z dziejów Szląska Austriackiego* wydana w Warszawie w 1883 r. z dedykacją — „J.I. Kraszewskiemu ze słowami czci autor, 3.2.83 r.” W zbiorze znajduje się także jedna z ostatnich prac Józefa Lompy pt. *Przewodnik dokładny dla od-wiedzających święte od wieków cudami słynące miejsce w obrazie Najświętszej Panny Maryi na Jasnej Górze w Częstochowie* wydana w Warszawie w 1860 r., także *Odwiedziny u Józefa Lompy mieszczanina szląskiego* wydana w Wilnie rok później. Jest również wydany w Cieszynie w 1882 r. zbiór wierszy Jana Kubisa występującego pod pseudonimem Szlązak pt. *Niezapominajka*, który pisarz otrzymał od Jerzego Kotuli z dedykacją — „Wielmożnemu IMĆ J.I. Kraszewskiemu z wyrazem najgłębszej czci ofiaruje Nakładca”. Na uwagę zasługuje również praca Augusta Mosbacha pt. *Wiadomości do dziejów polskich. Z archiwum prowincji szląskiej* wydana we Wrocławiu w 1860 r., także Juliana Łukaszeńskiego *Zabór pruski w czasie powstania styczniowego 1863—1864* wydana w Jassach w 1870 r., Aleksandra Semkowicza *Zapiski historyczne odnoszące się do dziejów Polski, Szląska i Czech i kroniki o Piotrze Właście* wydana we Lwowie w 1878 r., także publikacja pt. *Rozprawy w sejmie pruskim i protest przeciwko niektórym ustępom mów powiedzianych, „W obronie języka”* wydana w Poznaniu w 1876 r. oraz *Pamiętka obrony języka narodowego z roku 1877, czy Opowiadanie Antka o gospodarstwie na Śląsku* wydane we Lwowie w 1871 r.

Szerokie zainteresowania naukowe J.I. Kraszewskiego sprawiły, iż w zbiorze znalazły się także liczne dzieła dotyczące pedagogiki, sztuki, filozofii, religii, archeologii, prawa, socjologii, geografii, przyrody, medycyny, nauk ścisłych, muzyki, teatru. Są również katalogi bibliotek, księgarń, książek, zbiorów muzealnych, także przewodniki i pisma ulotne.

Oprócz dzieł zwartych pisarz zgromadził także wiele roczników czasopism i kalendarzy, głównie w języku polskim, ale też francuskim, niemieckim, rosyjskim,

czeskim, angielskim i włoskim. Wśród najstarszych czasopism polskojęzycznych jest m.in. pismo informacyjne wydawane w Warszawie w latach 1730—1760 przez pijarów (do roku 1736) a następnie jezuitów pt. *Kurier Polski* za lata 1730, 1743, 1752—1756, najstarszy dziennik warszawski założony w 1774 roku przez ks. Szczepana Łuskię jako pismo informacyjne, zamieszczające przede wszystkim przekłady artykułów zagranicznych p.n. *Gazeta Warszawska* za lata 1779 nr 27—104, 1782 nr 1—104 z odręcznym napisem na pierwszym numerze „Z Biblioteki Szkoły Żytomierskiej”, 1784 nr 1—104, 1791 nr 2—105, 1794 nr 56—60 oraz 1798 nr 1—104 z pieczętką imienną Franciszka Kraszewskiego. Pismo to w roku 1794 przeszło na własność rodziny Lesznowskich, zmieniając w tymże roku dwa razy tytuł na *Gazetę Krajową*, której pisarz posiadał 31 pierwszych numerów, a następnie na *Gazetę Wolną Warszawską* obejmującą numery 1—55 (tom drugi to dublet zawierający numery 3—39), aby pod koniec roku powrócić do pierwotnego tytułu. Wśród periodyków osiemnastowiecznych jest również *Korespondent Krajowy i Zagraniczny* na rok 1793, (tom pierwszy zawiera 35 pierwszych numerów, drugi od numeru 71—105) oraz *Korespondent Warszawski* z roku 1792 nr 1—104. Do najbardziej znanych czasopism dziewiętnastowiecznych zaliczyć należy *Gazetę Codzienną*, która od 3.IV.1861 roku wychodziła pt. *Gazeta Polska, Gazetę Krakowską, Dziennik Warszawski, Tygodnik Powszechny, Kmiotka, Kronikę Rodzinną, Przegląd Polski, Tygodnik Ilustrowany, Niwę, Rocznik Gospodarstwa Krajowego*. Pisarz zbierał także różnorodne kalendarze, które na początku lat czterdziestych zaliczył do „literatury dziejowej”, z czasem zaczął je szczególnie cenić, stając się nawet w latach sześćdziesiątych redaktorem *Kalendarza Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności* a także wydawcą *Kalendarza Gospodarczego*⁸². W zbiorze znajduje się m.in. *Kalendarz Berdyczowski Gospodarski* na rok 1863, z tekstem równoległym polskim i rosyjskim, *Kalendarz Powszechny Galicyjski* na rok pański 1867 oraz 1869, *Kalendarz Wieńca i Pszczółki* na rok 1880 i następny, *Kalendarz Wileński* na rok 1882, *Kalendarz Litewski* na rok 1882, nakładem E. Orzeszkowej i S-ki, *Warszawianin — kalendarz familijny* na rok zwyczajny 1883, *Kalendarz Domowy* na rok pański 1867, *Haliczanin — kalendarz powszechny* na rok pański 1867 z dedykacją na odwrocie strony tytułowej — „Wielmożnemu Panu Kraszewskiemu w dowód czci i szacunku od autora” czy *Kalendarz Pszczelniczko—Ogrodniczy* na rok 1879 oraz 1880, w którym znajduje się dedykacja — „Czci godnemu Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu, Pierwszemu Członkowi Honorowemu Galicyjskie Towarzystwo pszczelniczko—ogrodnicze we Lwowie d. 19 marca 1880 r.”, podpisani Prezes i Sekretarz Towarzystwa. Są również kalendarze osiemnastowieczne, które znalazły się w dziale „Wydania stare w języku polskim”, są to *Kalendarzyk Narodowy Obcy na rok pański 1792*, wydany w Warszawie, oraz znacznie starszy *Kalendarz Rzymski, Ruski, Niemiecki, Saski y Hebrejski w którym chronologia znaczniejszych dziejów polskich z kronik poważnych autorów zebrane na rok pański 1730*. W dziale „Wydania stare w języku niemieckim” Pawlik umieścił dwa kalendarze, są to *Historisch-genealogischer Kalender auf das Schalt — Jahr 1796 Enthält die Geschichte von Polen* oraz *Historisch-genealogischer Kalender auf das Gemein — Jahr 1797 Enthält die Geschichte von Polen*, wydane przez niemieckiego drukarza Johanna Friedricha Ungra w Berlinie.

Obok dzieł drukowanych zachowało się trzynaście rękopisów, w tym pięć z nich sporządzonych zostało własnoręcznie przez J.I. Kraszewskiego. Są to kopie utworów Jana Kochanowskiego *Satyr albo dziki mąż*, Gracjana Piotrowskiego *Satyra na zbytki stołowe, garderobne i na łowy kosztowne* oraz Marcina Bielskiego *Rozmowa nowych proroków*, *Sen majowy pod gajem zielonym* i *Komedia Justina y Konstanciey*. Na szczególną uwagę zasługuje także rękopis pochodzący prawdopodobnie z XVI wieku. Jest nim *Żywot św. Stanisława*, odpis dzieła Jana Długosza z drugiej połowy XV wieku⁸³.

Oprócz dzieł zakupionych przez samego pisarza, sporą część stanowią prace, które otrzymał Kraszewski od powieściopisarzy, poetów, historyków, tłumaczy, naukowców czy wydawców. Świadczą o tym liczne dedykacje, m.in. od Marii Konopnickiej, Adama Asnyka, Władysława Syrokomli, Kornela Ujejskiego, Józefa Korzeniowskiego, Stanisława Jachowicza, Jakuba K. Gieysztor, Tadeusza Lenartowicza, Stanisława Bełzy, Wincentego Pola, Adama Pługa, Tadeusza Paprockiego, Zofii Urbanowskiej, Władysława Mickiewicza, Karola Pięnkowskiego, Wawrzyńca Elgeströma, Henryka Schmitta, Jerzego Sewera Dunina-Borkowskiego, Kazimierza W. Wójcickiego, Ksawerega Liske, Ludwika de Laveauxa, Gustawa Gebethnera, Roberta Wolffa, Jerzego Kotuli, Samuela Olgelbranda, Jana K. Żupańskiego, Ludwika Wolskiego czy Aleksandra Przeździeckiego.

Wiele dzieł w zbiorze to cenne okazy bibliofilskie, m.in. z supereklibrisem Hugona Kołłątaja⁸⁴, Ignacego Karola Sternberga⁸⁵ czy arcybiskupa Jana Andrzeja Próchnickiego⁸⁶. Na uwagę zasługują także dzieła z eklibrisami biblioteki Czarotryskich⁸⁷ oraz Tarnowskich⁸⁸.

Dla tak bogatego i różnorodnego księgozbioru, liczącego obecnie 13 198 wol. druków nowych (wydawnictw ukazujących się od 1801 r.) i czasopism, 885 wol. starych druków i 13 rękopisów⁸⁹ sporządzone zostały przez L. Brożka w latach 1926 i 1927 księgi inwentarzowe w dwóch tomach⁹⁰, w których zarejestrowanych jest 8 852 numerów inwentarzowych. Różnica między stanem faktycznym na półkach a ostatnim numerem inwentarzowym wzięła się stąd, że L. Brożek duplikatom nadawał wspólny numer inwentarzowy. Wpisy w inwentarzach były nierzadko fragmentaryczne i niepełne: głównie nie zostały wpisane wszystkie roczniki czasopism lub poszczególne zeszyty czy numery, dlatego też po latach były uzupełniane, o czym świadczy inny charakter pisma. Stały się przez to często nieprecyzyjne, nieczytelne, o czym można było się przekonać przeprowadzając w roku 1992 skontrum księgozbioru. Istnieje założony również przez L. Brożka katalog kartkowy o układzie alfabetycznym. Jest on jednak niepełny i sporządzony w sposób niewłaściwy z jakimikolwiek normami i zasadami. Tak więc opracowanie zbioru, często niestety niedokładne, niepełne, zatrzymało się na latach dwudziestych.

Obecnie wszystkie historyczne księgozbiory znajdujące się w Książnicy Cieszyńskiej, a w pierwszej kolejności egzemplarze nigdzie dotąd nie wpisane, są opracowywane. Zakładane są katalogi alfabetyczne, przedmiotowe, kartoteki drukarzy i wydawców, miejsc druku, opraw wyjątkowych, dedykacji drukowanych, proveniencji, eklibrisów, supereklibrisów, konkordancji (przesygnowań). Również księgozbiór J.I. Kraszewskiego wpisany zostanie do nowych, odpowiednich

inwentarzy, a także założone zostaną według najnowszych zasad i wzorców niezbędne katalogi i kartoteki. Należy sobie tylko życzyć, aby jak najszybciej budynek byłej mennicy przeznaczony na siedzibę Książnicy został wyremontowany, a rozrzucone obecnie w pięciu punktach miasta niezwykle cenne zbiory biblioteki znalazły się, po tylu latach przemieszczeń, z jednego nieodpowiadającego wymogom magazynu do drugiego, pod wspólnym dachem, w dogodnym dla ich rangi i znaczenia warunkach.

Przypisy

¹ Jedynym znanym mi wyjątkiem jest praca magisterska Barbary Majewskiej pt. „Księgozbiór Józefa Ignacego Kraszewskiego” napisana pod kierunkiem doc. dr hab. Jerzego Jarowieckiego, Katedra Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej WSP w Krakowie, 1984, ss. 148 [maszynopis]. Dziękuję Pani B. Majewskiej za udostępnienie mi swojej pracy. Jest także druga praca magisterska pod samym tytułem napisana przez Elżbietę Skotniczy, zob.: J. Jarowiecki: Księgozbiór Józefa Ignacego Kraszewskiego - warsztat pisarza i historyka (W:) Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 67, Szczecińskie Prace Polonistyczne nr 3: 1991, s. 69—92.

² M. Pawlik: Spuścizna po J.I. Kraszewskim, „Kraj”, R. 6, 1887, nr 32, s. 2—3; J.R. [ychter]: Biblioteka J.I. Kraszewskiego, „Kurier Krakowski”, R. 1, 1887, nr 265, s. 3—4; Silva Rerum. [Pozostałe rękopisma Kraszewskiego], „Kronika Rodzinna”, 1887, nr 8, s. 253—254; Silva Rerum. [Zbiory po J.I. Kraszewskim], „Kronika Rodzinna”, 1887, nr 15, s. 478; J.H. Rychter: Biblioteka i zbiory J.I. Kraszewskiego”, „Ognisko Domowe”, R. 5, 1888, nr 131, s. 77.

³ Co się też stało z biblioteką Kraszewskiego?, „Gazeta Warszawska”, R. 128, 1901, nr 26, s. 2; J. Łoziński: Biblioteka po śp. J.I. Kraszewskim, „Gazeta Warszawska”, R. 128, 1901, nr 30, s. 2; F. Kraszewski: Biblioteka po śp. J.I. Kraszewskim, „Gazeta Warszawska”, R. 128, 1901, nr 43, s. 2.

⁴ M.R.-ski[Rulikowski]: Biblioteka J.I. Kraszewskiego, „Kurier Warszawski”, R. 88, 1908, nr 122, s. 3—4.

⁵ F. Popiołek: Zbiory cieszyńskie, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku”, t. 2, Katowice 1930, s. 222—223.

⁶ A. Kawecka-Gryczowa: Wrażenia z bibliotek cieszyńskich, „Zaranie Śląskie”, R. 12, 1936, z. 2, s. 88.

⁷ A. Trepiński: O muzeum Kraszewskiego w Warszawie, „Przegląd Humanistyczny”, R. 3, 1959, nr 6, s. 141—146. Podpunkt piąty traktuje o losach biblioteki w Cieszynie; Z. Frank: Sprawozdanie z działalności Biblioteki Śląskiej w roku 1960, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Śląskiej”, R. 6, 1961, nr 1—2, s. 27; H. Markiewiczowa: Śląskie ścieżki J.I. Kraszewskiego. Cieszyński spadek po autorze „Starej baśni”, „Dziennik Zachodni”, R. 18, 1962, nr 174, s. 3—4; F. Zahradnik: Józef Ignacy Kraszewski, „Kalendarz Beskidzki” R. 4, 1963, Bielsko-Biała 1962, s. 98—103; tenże: Biblioteczne skarby w Cieszynie, „Kalendarz Śląski” R. 2, 1963, Ostrawa 1962, s. 48—49; S. Świerzewski: Kraszewski i książki, „Przegląd Biblioteczny”, R. 33, 1965, z. 1, s. 34; Kraszewski Józef Ignacy (w:) Słownik pracowników książki polskiej, pod red. I. Treichel, Warszawa—Łódź 1972, s. 469; M. Pawłowiczowa: Książka polska i biblioteka na Śląsku Cieszyńskim w latach 1740—1920, Katowice 1986, s. 165—166; G. Ciompa-Wucka: Kraszewski a Cieszyn, „Kalendarz Cieszyński” 1989, Cieszyn 1988, s. 83—87; K. Szelong: Raport o stanie kłęski, „Głos Ziemi Cieszyńskiej”, R. 36, 1991, nr 14, s. 4; tenże: Dramat zabytkowej książnicy, „Poznaj Swój Kraj”, R. 34, 1991, nr 6, s. 12;

tenże: Oddział Zabytkowy Miejskiej Biblioteki Publicznej w Cieszynie (w:) Cieszyńskie księgozbiory historyczne: materiały z sesji naukowej, Cieszyn, 18—20 listopada 1991 r., Warszawa 1993, s. 15; tenże: Ze skarbca Książnicy Cieszyńskiej (cz.II), „Zwrot”, R. 46, 1995, nr 2, s. 18—19; tenże: Książnica Cieszyńska, [Cieszyn 1995], s. 14—15.

⁸ Muzeum Miejskie w Cieszynie, „Odra”, R. 1, 1945, z. 4, s. 6; Biblioteka Muzeum Miejskiego w Cieszynie, „Bibliotekarz”, R. 12/13, 1945/46, nr 5, s. 117; Wystawa ku czci Kraszewskiego, „Zwrot”, R. 4, 1952, nr 6, s. 16; Biblioteka Kraszewskiego w Cieszynie, „Przemiany”, 1957, nr 6, s. 4; Muzeum w Cieszynie, „Pamiętnik Cieszyński”, t. 1, Katowice 1961, s. 160; Z dziejów muzealnictwa w Cieszynie (w:) Muzea na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku, Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu, Historia, z. 1, Bytom 1963, s. 36, 40—43; Oddział cieszyński Biblioteki Śląskiej, „Cieszyński Rocznik Muzealny”, t.1, Cieszyn 1969, s. 132; Cieszyńskie biblioteki, „Kalendarz Śląski TRZZ”, Katowice 1969, s. 155; Zbiory cieszyńskie (w:) Biblioteka Śląska 1922—1972, pod red. J. Kantyki, Katowice 1973, s. 77—80.

⁹ M. Pawlik: Katalog księgozbioru, rękopisów, dyplomów, rycin, map, atlasów, fotografii jako też osobistych dyplomów, adresów itp. pozostałych po ś.p. Józefie Ignacym Kraszewskim. Staraniem Franciszka Kraszewskiego uporządkował i spisał ... Lwów 1888 (dalej P); o M. Pawliku (1853—1915) zob. Polski Słownik Biograficzny, t. 25, z. 3, Wrocław 1980, s. 427—429.

¹⁰ Testament J.I. Kraszewskiego, „Biblioteka Warszawska”, t.2, 1887, s. 480—481.

¹¹ B. Majewska: Księgozbiór ... op. cit., s. 9; J.R. [ychter]: Biblioteka ... op. cit., s. 3; J.H. Rychter: Biblioteka ... op. cit., s. 77; A. Trepiński: O muzeum ... op. cit., s. 141. Innego zdania jest L. Brożek (Biblioteka Kraszewskiego ... op. cit., s. 4; Zbiory cieszyńskie (w:) ... op. cit., s. 78) oraz F. Zahradnik (Józef ... op. cit., s. 101; Biblioteczne ... op. cit., s. 48—49). Piszą oni, że miejscem przechowywania zbioru w chwili śmierci pisarza było Drezno i że stamtąd właśnie zbiór został przywieziony do Krakowa. Podobnie sugeruje T. Osiecka w Słowniku pracowników książki polskiej (s. 469). Współcześni Kraszewskiemu natomiast (J.R. [ychter]: Biblioteka ..., op. cit., s. 3; J.H. Rychter: Biblioteka ... op. cit., s. 77; Silva Rerum. Pozostałe ... op. cit., s. 253; G. Smólski: Spuścizna literacka po Kraszewskim, „Słowo”, R. 6, 1887, nr 76), także syn Franciszek, osoba najlepiej zorientowana i najbardziej kompetentna (Biblioteka po ... op. cit., s. 2), zgodnie podają, że biblioteka sprowadzona została do Krakowa z San Remo. Tak więc osoby piszące o przewiezieniu zbioru do Krakowa z Drezna, powielają prawdopodobnie błąd L. Brożka, który podał tę informację w powojennej już literaturze na ten temat jako pierwszy, we wspomnianym wyżej artykule, zamieszczonym w „Przemianach”.

¹² A. Bar: Indeks korespondencji J.I. Kraszewskiego przechowywanej w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej, Kraków 1929, s. 11, 13.

¹³ B. Majewska: Księgozbiór ... op. cit., s. 25; A. Bar: Indeks ... op. cit., s. 11; A. Trepiński: O muzeum ... op. cit., s. 137.

¹⁴ B. Majewska: Księgozbiór ... op. cit., s. 9—10; J.R. [ychter]: Biblioteka ... op. cit., s. 3; J.H. Rychter: Biblioteka ... op. cit., s. 77; Co się też stało ... op. cit., s. 2; A. Trepiński: O muzeum ... op. cit., s. 141; o Adamie Aleksandrze Miłazewskim (1827—1893) zob. Polski Słownik Biograficzny, t. 21, z. 2, Wrocław 1976, s. 250—253.

¹⁵ B. Majewska: Księgozbiór ... op. cit., s. 11; M. Pawlik: Spuścizna ... op. cit., s. 2.

¹⁶ F. Kraszewski: Biblioteka ... op. cit., s. 2.

¹⁷ B. Majewska: Księgozbiór ... op. cit., s. 15—16; Ustawy Towarzystwa: Macierz Szkolna dla Księżstwa Cieszyńskiego, „Gwiazdka Cieszyńska”, R. 39, 1886, nr 2, s. 15.

¹⁸ L. Brożek: Cieszyńskie ... op. cit., s. 155; tenże: Oddział ... op. cit., s. 132; tenże: Zbiory ... op. cit., s. 80; M. Pawłowiczowa: Kontakty Józefa Ignacego Kraszewskiego ze Śląskiem oraz ich odbicie w twórczości i korespondencji pisarza, „Zaranie Śląskie”, R. 29, 1966, z. 4, s. 699; S. Świerzewski: Kraszewski ... op. cit., s. 34; F. Zahradnik: Biblioteczne ... op. cit., s. 49; tenże: Czytelnia Ludowa w Cieszynie, „Zaranie Śląskie”, R. 26, 1963, z. 2, s. 158.

¹⁹ L. Brożek: Biblioteka ... op. cit., s. 4; E. Chwałewik: Zbiory polskie, t. 2, Warszawa 1927, s. 31 (hasło: Orłowa); M. Pawłowiczowa: Książka ... op. cit., s. 165; T. Osiecka: Kraszewski ... op. cit., s. 469; A. Trepiński: O muzeum ... op. cit., s. 142; F. Zahradnik: Józef ... op. cit., s. 101.

²⁰ W. Olszewicz: Biblioteczne potrzeby Cieszyna, „Zaranie Śląskie”, R. 7, 1931, z. 2, s. 82; M. Pawłowiczowa: „Gwiazdka Cieszyńska” pod redakcją Pawła Stalmacha o Kraszewskim (w:) Zeszyty Naukowe WSP w Katowicach, 1967, nr 40, Prace Historyczno-Literackie nr 4, s. 154; F. Popiołek: Zbiory ... op. cit., s. 222.

²¹ B. Majewska: Księgozbiór ... op. cit., s. 19—20; F. Popiołek: Zbiory ... op. cit., s. 223.

²² L. Brożek: Biblioteka ... op. cit., s. 4; tenże: Oddział ... op. cit., s. 132; H. Markiewiczowa: Śląskie ... op. cit., s. 3; T. Osiecka: Kraszewski ... op. cit., s. 469; S. Świerzewski: Kraszewski ... op. cit., s. 34; A. Trepiński: O muzeum ... op. cit., s. 142.

²³ XXIV Sprawozdanie Macierzy Szkolnej Księstwa Cieszyńskiego za rok 1909, Cieszyn 1910, s. 7.

²⁴ F. Popiołek: Zbiory ... op. cit., s. 223.

²⁵ J. Haydukiewicz: Historia Prywatnego Polskiego Gimnazjum Realnego im. Juliusza Słowackiego w Orłowej w pierwszych ośmiu latach istnienia, Cieszyn 1918, s. 14.

²⁶ J. Niemiec: Krótki zarys historii polskiego Gimnazjum Realnego im. J. Słowackiego w Orłowej w czasie 25 lat jego istnienia (w:) Księga pamiątkowa prywatnego z prawem publiczności Polskiego Gimnazjum Realnego im. Juliusza Słowackiego w Orłowej wydana z okazji 25-lecia istnienia zakładu, Orłowa 1934, s. 46—47; J. Haydukiewicz: Historia ... op. cit., s. 14—15.

²⁷ Státní okresní archiv Karviná, Okresní Úřad Fryštát, karton 135, nr inw. 397.

²⁸ J. Niemiec: Krótki ... op. cit., s. 47.

²⁹ Allgemeines Adressen — Buch der Stadt Teschen mit Kalendarium für das Jahr 1909, Jg. 13, Teschen [1908], s. 169.

³⁰ Księga pamiątkowa ... op. cit., s. 129.

³¹ M. Pawłowiczowa: Książka ... op. cit., s. 166.

³² Księga pamiątkowa ... op. cit., s. 98; R. Pollak: Czterdziestolecie polskiego gimnazjum w Orłowej na Zaolziu (Notatki i refleksje), „Przegląd Zachodni”, R. 5, 1949, nr 11, s. 487—492.

³³ B. Majewska: Księgozbiór ... op. cit., s. 21; L. Brożek: Zbiory ... op. cit., s. 79; F. Zahradnik: Czytelnia ... op. cit., s. 158; tenże, Józef ... op. cit., s. 102.

³⁴ A. Kawecka-Gryczowa: Wrażenia ... op. cit., s. 88.

³⁵ L. Brożek: Popiołek Franciszek (w:) Śląski Słownik Biograficzny, t. 1, Katowice 1977, s. 209—210.

³⁶ Muzeum w Cieszynie, Archiwum Zakładowe, Korespondencja wychodząca w latach 1933—1938.

³⁷ Sprawozdanie z zamknięcia rachunkowego Gminy Miasta Cieszyna za rok 1937—1938, Cieszyn [1938], s. 59; [W. Karger]: Muzeum Miejskie w Cieszynie, „Zaranie Śląskie”, R. 14, 1938, z. 1, s. 63.

³⁸ B. Majewska: Księgozbiór ... op. cit., s. 23; L. Brożek: Z dziejów... op. cit., s. 40—41; B. Polockowa: Wiktor Karger — organizator i opiekun zbiorów Oddziału Zabytkowego Biblioteki Śląskiej w Cieszynie, „Książnica Śląska”, t. 23: 1985—1987, Katowice 1988, s. 48; też: Zasłużony historyk kultury, „Kalendarz Cieszyński” 1985, [druk] 1984, s. 126—127; A. Trepiński: O muzeum ... op. cit., s. 143; F. Zahradnik: Józef ... op. cit., s. 102.

³⁹ B. Majewska: Księgozbiór ... op. cit., s. 23, 24; L. Brożek: Z dziejów ... op. cit., s. 41.

⁴⁰ L. Brożek: Oddział ... op. cit., s. 132.

⁴¹ tenże: Muzeum ... op. cit., s. 6.

⁴² H. Markiewiczowa: Śląskie ... op. cit., s. 3; H. Karpińska: Ciekawostki w książkach biblioteki J.I. Kraszewskiego, „Cieszyński Rocznik Muzealny”, t. 2, Cieszyn 1972, s. 143.

⁴³ Z. Frank: Sprawozdanie ... op. cit., s. 27.

⁴⁴ Założonych zostało jedenaście inwentarzy: sześć dla druków zwartych, cztery dla druków ciągłych i jeden dla druków ulotnych.

⁴⁵ A. Wątroba: Awaria centralnego ogrzewania w Oddziale Zabytkowym Miejskiej Biblioteki Publicznej w Cieszynie i jej skutki. Praca dyplomowa napisana pod kierunkiem prof. dr hab. inż. Bronisława Zyski, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Instytut Bibliotekoznawstwa. Studium Podyplomowe Bibliotekoznawstwa i Informatyki, Katowice 1993, s. 40—47, [maszynopis].

⁴⁶ Do końca 1995 r. poddanych konserwacji zostało 10 egzemplarzy ze zbioru pisarza.

⁴⁷ Z dniem 1 stycznia 1994 r. Oddział Zabytkowy Biblioteki Miejskiej w Cieszynie stał się samodzielną instytucją o nazwie Książnica Cieszyńska.

⁴⁸ J.I. Kraszewski: Noce bezsenne (w): Pamiętniki, oprac. W. Danek, Wrocław 1972, s. 385, 387.

⁴⁹ tenże: Ze wspomnień (w): Pamiętniki ... op. cit., s. 226.

⁵⁰ tenże: Noce ... op. cit., s. 342.

⁵¹ tenże: ... op. cit., s. 348—349.

⁵² tenże: ... op. cit., s. 353, 354.

⁵³ S. Świerzewski: Kraszewski ... op. cit., s. 28; A. Kempa: Kraszewski o książce i o czytaniu, „Bibliotekarz”, R. 51, 1984, nr 3, s. 64.

⁵⁴ S. Świerzewski: ... op. cit., s. 29; A. Kempa: ... op. cit., s. 64—65.

⁵⁵ J.I. Kraszewski: Noce ... op. cit., s. 337.

⁵⁶ W. Danek: Kraszewski w Dreźnie, „Rocznik Wrocławski”, t. 3/4, 1959/1960, s. 150—151.

⁵⁷ S. Świerzewski: Kraszewski ... op. cit., s. 32—33; tenże: Kraszewski — mecenas i kolekcjoner, „Wiedza i Życie”, R. 23, 1956, nr 10, s. 679; W. Danek: Józef Ignacy Kraszewski, Warszawa 1962, s. 16 i następne.

⁵⁸ J.I. Kraszewski: Noce ... op. cit., s. 380; także W. Danek: Kraszewski w ... op. cit., s. 150, 164.

⁵⁹ Brzostowski Aleksander Bolesław (1848—1920), zob. Polski Słownik Biograficzny, t. 3, z. 1, Kraków 1937, s. 47—48; tenże: Ze wspomnień o J. I. Kraszewskim, „Biesiada Literacka”, R. 53, 1902, nr 12, s. 233—234.

⁶⁰ A. B. Brzostowski: Józef Ignacy Kraszewski. Jego niegdyś pracownia i korespondencja, „Wędrowiec”, R. 40, 1902, nr 13, s. 244—246.

⁶¹ Kraszewski Józef Ignacy (1812—1887) (w): Polski Słownik Biograficzny, t. 15, z. 2, Wrocław [i in.] 1970, s. 227; A. Trepiński: Józef Ignacy Kraszewski, Warszawa 1975, s. 142.

⁶² [J.I. Kraszewski]: Catalogue d'une collection iconographique polonaise, composée des dessins originaux, gravures, xylographies, litographies, illustrant l'histoire, la géographie, antiquités, costumes, moeurs, armes, meubles etc. de l'ancienne Pologne, de ses provinces et pays limitrophes, Dresde [1865].

⁶³ S. Świerzewski: Kraszewski — mecenas ... op. cit., s. 678—679; Kraszewski Józef Ignacy (w): Słownik ... op. cit., s. 469; J.I. Kraszewski: Noce ... op. cit., s. 340 i następne.

⁶⁴ Testament J.I. Kraszewskiego, „Biblioteka ... op. cit.,” s. 480.

⁶⁵ D. Cicha: Gabinet Józefa Ignacego Kraszewskiego. Monografie Muzeum Narodowego w Poznaniu, t. 12, Poznań 1974, s. 7—19; B. Kosmanowa: Józef Ignacy Kraszewski a Wielkopolska, Bydgoszcz 1993, s. 163—166; I. Mrugasiewicz: Józef Ignacy Kraszewski w Wielkopolsce, „Gazeta Poznańska — Magazyn” z 4.III.1988 r.

⁶⁶ Questiones librorum de anima Johannis versoris ad impensas honesti viri et civis Cracoviensis domini Johannis Haller per magistrum Johannem Gloviensem alme universitatis

studij Cracoviensis maioris collegij collegiatu pro iuniorū in philosophie studijs institutione ad laudem dei feliciter resolute, Impressum Metis per Casparu Hochffeder, Anno domini 1501, 40, [K. Estreicher: Bibliografia polska, t. 17, Kraków 1899, s. 183 (dalej E); P 470; Inwentarz księgozbioru J.I. Kraszewskiego, sygn. 1948 (dalej K)].

⁶⁷ Matthaei de Mechovia: Chronicon Polonorum, Impressum Cracoviae opera atque industria Hieronymi Vietoris, 1521, 2°, [E XXII, 357] [P 544, K 48].

⁶⁸ Marianus Scotus: Chronica, Basileae, apud Ioannem Oporinum, 1559, 2°, [E XXII, 198] [P 310, K 8833].

⁶⁹ Martini Cromeri Polonia sive De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX ... Coloniae Agripinae in officina Birckmannica sumptibus Arnoldi Mylij, 1589, 2°, [E XX, 281—282] [P 419, K 1].

⁷⁰ Historia polonica Vincentii Kadłubkonis, Dobromili in officina Joannis Szeligae, A.D. 1612, 8°, [E XIX, 9] [P 305, K 691].

⁷¹ Kotter Krzysztof, Poniatowska Krystyna, Drabik Mikołaj: Lux e tenebris, novis radiis aucta: hoc est solemnissimae divinae revelationes, in usum seculi nostri factae... per immissas visiones, [et] angelica divinaque alloquia, facta... Christophoro Kottero..., ... Christinae Poniatoviae..., ... Nicolao Drabicio... [ed. auct. et emend.], [Amsterdam, Jan Amos Komeński] (nazwisko wydawcy przejęte z bibliografii), 1655, 4°. Oprac., występem opatrzył i z czes. przetł. Jan Amos Komeński [E XIX, 449; Zedler VII, 1373] [P 409, K 1039].

⁷² Stanisław Lubieniec: Historia Reformationis Polonicae, Freistadii apud Johannem Aconium, 1686, 8°, [E XXI, 432] [P 466, K 1200].

⁷³ Reformacya Obyczaiow Polskich, potrzebie wydana y przydatkami od autora rozszerzona. Wszystkim stanom Oyczyzny ... przez S.S. [Na końcu] Reimpressum Varsaniae in Typographia Collegij Scholarum Piarum, A.D. 1692, 4°, [E XXIX, 204—205] [P 615, K 3059].

⁷⁴ Joannis Długosi ... Historiae polonicae libri XII, Francofurti sumptibus Joannis Ludovici Gleditschii et Mauritii Georgii Weidmanni, 1711, 2° oraz Joannis Długosi ... Historiae polonicae liber XIII, Lipsiae sumptibus Jo[annis] Ludov[ic]i Gleditschii et Mauritii Georgii Weidmanni, 1712, 2°, [E XV, 244] [P 536, K 89].

⁷⁵ Zbiór dziejopisów polskich w czterech tomach zawarty. Tom pierwszy Kronika Marcina Bielskiego niegdyś w Krakowie drukowana, teraz znowu z doprowadzeniem aż do Augusta III przedrukowana w Warszawie, w drukarni J.K. Mci y Rzeczypospolitey u XX. Societatis Jesu roku pańskiego 1764, 2°, [E XIII, 88] [P 817, K 109].

⁷⁶ Acta Tomiciana, t. 1—9, Poznań 1852—1876, na okładce t. 9 odrębna dedykacja — Wmu Panu J. I. Kraszewskiemu Biblioteka Kórnicka [P 2235, K 63]; Acta historica res gestas Poloniae illustrantia, t. 1—7, Kraków 1878—1884 [P 2262, K 73]; Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, t. 1—4, Poznań 1877—1879, 1881 [P 2293, K 3012]; Kodeks dyplomatyczny Litwy wydany z rękopismów w archiwum tajnym w Królewcu zachowanych przez Edw. Raczynskiego, Wrocław 1845, odrębny napis — J.I. Kraszewski 1846. Styczeń [P 2301, K 121]; Kodex dyplomatyczny Wielkiej Polski zawierający bulle papieżów, nadania książąt, przywileje miast, klasztorów i wsi, wraz z innemi podobnej treści dyplomatami tyczącemi się historyi tej prowincyi od roku 1136 do roku 1597, Poznań 1840 [P 2302, K 122]; Kodeks dyplomatyczny klasztoru tyneckiego, Lwów 1875 [P 2300, K 127]; Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tzw. Bernadyńskiego we Lwowie, t. 1—2, Lwów 1868, 1870, z odrębną dedykacją — Wielm. J.I. Kraszewskiemu Dr Xawery Liške [P 2305, K 125]; Kodeks dyplomatyczny Polski obejmujący przywileje królów polskich, wielkich książąt litewskich [...] wydany za staraniem i pracą Leona Ryszczewskiego i Antoniego Muczковского [...] t. 1, Warszawa 1847, z odrębną dedykacją — W dowód szacunku jeden z autorów ofiaruje [podpis nieczytelny] [P 2303, K 123]; Codex diplomaticus viclientis, Lwów 1872 [P 2280, K 1257]; Scriptorum rerum silesiacarum oder Sammlung

schlesischer Geschichtschreiber namens der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Cultur herausgegeben von Gustav Adolf Stenzel, t.1, Breslau 1835 [P 2247, K 2898]; *Scriptores rerum polonicarum*, t. 1—8, Kraków 1872—1885, na tomie 8 odrębna dedykacja — Jaśnie Wielmożnemu Panu Ignacemu Kraszewskiemu w pamiątkę Dr Antoni Radziwiłł, Berlin 1.11.75 [P 2306, K 249].

⁷⁷ K. Niesiecki: *Herbarz Polski*, t. 1—10, Lipsk 1839—1846 [P 2251, K 143]; B. Paprocki: *Herby rycerstwa polskiego*, Kraków 1858 [P 2252, K 167]; I.K. Milewski: *Herbarz*, Kraków 1870 [P 2254, K 422]; T. Żychliński: *Złota księga szlachty polskiej*, t.1—9, Poznań 1879—1887 [P 2287, K 1318]; W. Potocki: *Poczet herbów szlachty Korony Polskiej y W.X.Litewskiego* [...], Kraków 1696 [P 889, K 69]; J.S. Dunin — Borkowski: *Spis nazwisk szlachty polskiej*, Lwów 1882, na stronie przedtytułowej odrębna dedykacja — Czciogodnemu Nestorowi Piśmiennictwa Polskiego Drowi I.J. Kraszewskiemu w dowód głębokiej czci Jerzy Sewer Dunin Borkowski, Lwów 5 czerwca 1882 [P 2313, K 6222].

⁷⁸ Wymienione są jedynie ważniejsze dzieła. Polska, dzieje i rzeczy jej rozpatrywane przez Joachima Lelewela, t. 1—6, 19, 20, Poznań 1858—1864 [P 3076, K 1820]; Polska wieków średnich czyli Joachima Lelewela w dziejach narodowych polskich postrzeżenia, t. 1—4, Poznań 1846—1851 [P 3074, K 333]; Trzy konstytucje polskie 1791, 1807, 1815 porównał i różnice jich rozważył Joachim Lelewel w roku 1831, Poznań 1861 [P 2432, K 7826]; tenże: *Histoire de la Lithuanie et de la Ruthenie jusqua leur union definitive avec la Pologne conclue a Lublin en 1569, Paris et Leipzig 1861* [P 3939, K 482]; A. Naruszewicz: *Historia narodu polskiego*, t. 1—10, Lipsk 1836—1837, na stronie tytułowej w t. 1 własnoręczny podpis J.I. Kraszewskiego [P 2825, K 332]; tenże: *Historia Jana Karola Chodkiewicza, wojewody wileńskiego, hetmana wielkiego W.X.Lit.*, t. 1—2, Warszawa 1805 [P 1084, K 966]; K. Szajnocha: *Jadwiga i Jagiełło 1374—1413*, t. 1—2, Lwów 1855 [P 2651, K 3512]; tenże: *Bolesław Chrobry*, Lwów 1849, na stronie tytułowej własnoręczny podpis J.I. Kraszewskiego [P 3179, K 8288]; tenże: *Szkice historyczne*, Lwów 1854 [P 2699, K 4688]; J.Szujski: *Dzieje Polski podług ostatnich badań*, t. 2—3, Lwów 1862—1864 [P 2824, K 3225]; tenże: *Historji polskiej treściwie opowiedzianej ksiąg dwanaście*, Warszawa 1880 [P 2831, K 3519]; Józefa Szujskiego z Ludwikiem Wolskim polemika w sprawach narodowych, Lwów 1878, na odwrocie strony tytułowej odrębna dedykacja — Wielmożnemu J.I. Kraszewskiemu w dowód głębokiej czci Ludwik Wolski [P 3305, K 4651]; T. Korzon: *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta (1764—1794)*, t. 1—3, Kraków 1882—1884 [P 3106, K 1845]; W. Kalinka: *Sejm Czteroletni*, t. 1, Kraków 1880 [P 3096, K 245]; tenże: *Sprawa ruska na sejmie czteroletnim*, Lwów 1884 [P 2968, K 4598]; tenże: *Przegrana Francji i przyszłość Europy*, Kraków 1871 [P 4477, K 6742]; A. Przędziecki: *Życie domowe Jadwigi i Jagiełły z regestrów skarbowych z lat 1388—1417*, Warszawa 1854, na okładce odrębna dedykacja — J.I. Kraszewskiemu w dowód wysokiej czci i prawdziwej przyjaźni ofiaruje A. Przędziecki [P 2356, K 3174]; tenże: *Jagiellonki polskie w XVI wieku*, t. 1—5, Kraków 1868—1878 [P 3079, K 892]; tenże: *Wiadomość bibliograficzna o rękopismach zawierających w sobie rzeczy polskie przejranych po niektórych bibliotekach w latach 1846—1849*, Warszawa 1850, na okładce odrębna dedykacja — J.I. Kraszewskiemu na pamiątkę od Autora, Warszawa 31 Maja 1850 R. [P 3024, K 3383]; H. Schmitt: *Dzieje Polski XVIII i XIX wieku osnowane przeważnie na niewydanych dotąd źródłach*, t. 1—4, Kraków 1866 (t. 1—3), Lwów 1868 (t. 4), na okładce t. 4 odrębna dedykacja — Wielmożnemu Józefowi Kraszewskiemu w dowód czci, poważania i szczerzej przyjaźni poświęca Autor [P 2349, K 1393]; tenże: *Dzieje panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego*, t. 1—3, Lwów 1868—1880, na okładce t. 1 odrębna dedykacja — Wielmożnemu Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu niestrudzonemu od pół wieku przeszło pracownikowi i przewodnikowi na niwie oświaty i literatury narodowej ofiaruje w dowód najgłębszej czci i uwielbienia tę pracę swoją w upominku Autor [P 3116, K 6705]; M. Bobrzyński: *Dzieje Polski w zarysie*, Wyd. 1, Warszawa 1879 [P 2827, K 365],

Wyd. 2, t. 1—2, Warszawa 1880—1881 [P 2828, K 365]; J. Moraczewski: *Dzieje Rzeczypospolitej Polskiej*, t. 1—9, Poznań 1862—1866 [P 2826, K 430]; M. Baliński: *Pamiętniki o królowej Barbarze żonie Zygmunta Augusta*, t. 1—2, Warszawa 1837—1840 [P 1126, K 1556]; tenże: *Pamiętniki o Janie Śniadeckim, jego życiu prywatnym i publicznym, i dziełach jego*, t. 1—2, Wilno 1865 [P 6538, K 361].

⁷⁹ 1. *Comedia con l'espositione di Christophoro Landino, Venetia 1529, per Jacobo del Burgo franco*, 2° [P 1660, K 10].

2. *Comedia. Cantica del divino poeta Danthe Alighieri Fiorentino. Con la spositione di Christophoro Landino, Venetia 1536, Banardo Stagnino*, 16 k. nłb., 438, 4° [P 1691, K 380].

3. *Dante con l'espositione di Christophoro Landino et di Alessandro Vellutello sopra la sua Comedia dell'Inferno, del Purgatorio et del Patadiso. Con tavole, argomentii et allegorie, et riformato, riveduto, et ridotto alla sua vera lettura per Francesco Sansovino Fiorentino, In Venetia 1564, Appresso Domenico Nicolino, per Giovambattista Marchio Sessa et Fratelli*, 28 k. nłb., 392, 2° [P 1658, K 10].

4. *Dante con l'espositione di M. Bernardino Daniello da Lucca sopra la sua Comedia dell'Inferno, del Purgatorio et del Paradiso, novamente stampato et posto in luce, In Venetia 1568, Appresso Pietro da Fino*, 12 s. nłb., 727, 4° [P 1690, K 1018].

5. *Dante con l'espositioni di Christoforo Landino et d'Alessandro Vellutello sopra la sua Comedia dell'Inferno, del Purgatorio et del Paradiso. Con Tavole, Argomenti et Allegorie, et riformato, riveduto, et ridotto alla sua vera Lettura per Francesco Sansovino Fiorentino, In Venetia 1578, Appresso gli Heredi di Francesco Rampazetto Ad instantia di Giovambattista Marchio Sessa et Fratelli*, 28 k. nłb., 392, 2° [P 1659, K 10].

⁸⁰ Dedykacja brzmii: Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu wzorowi pracy i wytrwałości — niezwalczonemu obrońcy niepodległości polskiej cierpieniem, wygnaniem, genjuszem bezstronny przyjaciel tę księgę drugiego z nowej ery poety, gdy pierwszym był Jan na Patmos posyła z prośbą o przyjęcie jako dowód, że w godniejsze w całej Ojczyźnie dziś ręce niemogły jej powierzeć.

Flor.[encja] 1 Czerwca 1870 Teofil Lenartowicz.

⁸¹ M. Pawłowiczowa: *Kontakty Józefa ... op. cit.*, s. 697.

⁸² A. Trepiński: *J. I. Kraszewski o kalendarzach*, „*Literatura Ludowa*”, R. 11, 1967/68, nr 4—6, s. 141—143.

⁸³ *Żywot św. Stanisława*

Legendam beatissimi martiris Stanislai atque pontificis per pia memoria Dlugossum famosa eloquentia virum conditam nuper et descriptam[!] [Rękopis XVI w. ?] [P 480, K 1209].

⁸⁴ 1. *Bayle Pierre, Dictionaire historique et critique par ... Pierre Bayle, Cinquieme edition, revue, corrigée et augmentée. Avec la vie de l'auteur par ... des Maizeaux, A Amsterdam chez P. Brunel ... i in.; a Leide chez Samuel Luchtmans; a da Haye ... i in.; a Utrecht chez Etienne Neaulme libraires, 1740, t. 1—4, 2° [Georgi V, 35] [P 1281, K 16].*

2. *Nouveau dictionnaire historique et critique, pour servir de supplement ou de continuation au dictionnaire historique et critique de ... Pierre Bayle, par Jaques George de Chauffepié, A Amsterdam chez Z. Chatelein ... i in.; a La Haye chez Pierre de Hondt, 1750—1756, t. 1—4, 2° [Georgi V, 117] [P 1282, K 17].*

⁸⁵ *Tende Kasper: Relation historique de la Pologne contenant le pouvoir de ses Rois, leur election et leur Couronnement ... avec plusieurs actions remarquables par le Sieur de Hauteville [pseud., właśc. Kasper Tende]. Suivant la copie imprimée, A Paris chés Jacques Villery..., 1687, 12° [E XXXI, 93] [P 1221, K 1239].*

⁸⁶ *I. Lipsius Justus, Iusti Lipsi de militia Romana libri quinque, commentarius ad Polybium. Editio tertia, aucta variè et castigata, Antverpiae ex Officina Plantiniana, apud Ioannem Moretum, 1602, 4° [Georgi II, 426] [P 412, K 163].*

2. Lipsius Justus, Iusti Lipsi analecta sive observationes reliquae ad militiam et hosce libros, Antverpiae ex Officina Plantiniana, apud Ioannem Moretum, 1602, 4°, [P 413, K 164].

3. Lipsius Justus, Iusti Lipsi poliorceticon sive de machinis, tormentis, telis libri quinque: ad historiarum lucem. Editio tertia, correcta [et] aucta, Antverpiae ex Officina Plantiniana, apud Ioannem Moretum, 1605 (1606), 4° [P 414, K 165].

⁸⁷ 1. Grochowski Stanisław: Hymny kościelne z brewiarza rzymskiego ... [X.S.G.], Kraków druk. Bazylki Skalski, po 2.II.1608, 4° [E XVII, 367] [P?, K3060].

Ver Lukiskanum ad serenissimarum maiestatum praesentiam efflorescens, publicae felicitatis amoenitatem et minimae Societatis Jesu venerabundam Hilaritatem iisdem serenissimis Vladislao IV et Ludovicae Mariae Poloniarum Maiestibus et Svecorum typo exhibet, [Wilno] in praedio suburbano Colleg. Vilm: Soc. Jesu, 1648, 2° [E XXXII, 340] [P 774, K 103].

3. Catechesis ecclesiarum quae in Regno Poloniae et Magno Ducatu Lithuaniae ... affirmant ... Racoviae [falso! London, William Dugard], 1609 [falso! ca 1651], 12°, Ed. D. [E XIV, 92–93] [P 323, K 1232]. Katechizm rakowski został trzykrotnie tajnie przedrukowany w wersji łacińskiej, ponadto wydany w przekładzie angielskim, dwukrotnie publicznie palony (w 1614 i 1652 r.) na stosie, Zob. A. Kawecka-Gryczowa: *Ariańskie oficyny wydawnicze Rodeckiego i Sternackiego: dzieje i bibliografia*, Wrocław [i in.] 1974, s. 76.

4. Przebendowski Piotr Henryk, Memoires sur les dernieres revolutions de la Pologne, ou on justifie le retour du roy Auguste par Un Gentilhomme Polonnois [pseud., właśc. Piotr Henryk Przebendowski], A Rotterdam chez Fritsch [et] Böhm, 1710, 8° [E XXV, 336] [P 1304, K 1141].

5. Boschovich Jozef Roger: Journal d'un voyage de Constantinople en Pologne, fait a la suite de son excellence Mr Jaq[ues] Porter, ambassadeur d'Angleterre, par le R.P. Joseph Boscovich, de la Comp. de Jesus en 1762, A Lausanne, chez Franc Grasset et Comp., 1772, 12° [E XIII, 287] [P 1242, K 699].

⁸⁸ 1. Vaillant Joannes: Nummi antiqui familiarum Romanarum perpetuis interpretationibus illustrati per J. Vaillant..., Amstelaedami apud G. Gallet..., 1703, t. 1–2, 2° [P 420, K 87].

2. Potter John: Archaeologia graeca sive veterum Graecorum praecipue vero Atheniensium, ritus civiles, religiosi, militares et domestici fusius explicati per Johannem Potterum. Editio altera accuratior..., Venetiis typis Johan: Mariae Lazzaroni, 1734, t. 1–2, 4° [Georgi III, 241: inne wyd.] [P 491, K 116].

⁸⁹ Dane zaczerpnięte z protokołu skontrum księgozbioru J.I. Kraszewskiego z dn. 15.X.1993 r. Archiwum Zakładowe Książnicy Cieszyńskiej.

⁹⁰ Między Cieszynem a Krakowem: młodzieńcza korespondencja Ludwika Brożka do brata 1924–1930, przygot. do druku i wstęp Andrzej Brożek, Opole 1979, s. 37–38, 47–49.